

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Manje zlo

Dominique Misein

Dominique Misein
Manje zlo
1999.

„Il male minore“, *Diavolo in corpo*, no. 1, Torino, 1999. „The Lesser
Evil“, *What Democracy Looks Like, A Venomous Butterfly*
Publication, 2001.

http://www.reocities.com/kk_abacus/vbutterfly.html

Preveo Aleksa Golijanin, 2002. <http://anarhija-blok45.net1zen.com>

anarhisticka-biblioteka.net

1999.

*Zaboravlja se da je opredeljivanje za neko zlo, makar to
bilo i „manje zlo“, najbolji način da se ono produži.
(iz teksta)*

*Kada pred sobom imaš samo dve mogućnosti, izaberi
treću.
(Jevrejska poslovice)*

*

Pre nekoliko godina, u vreme izbora, jedan poznati italijanski novinar pozvao je svoje čitaoce da zapuše noseve i da svoju građansku dužnost ispune tako što će glasati za partiju koja je tada bila na vlasti. Novinar je dobro znao da se narod već decenijama guši od smrada prave institucionalne truleži u koju je ta partija utonula, zbog zloupotrebe vlasti, korupcije, prljavih poslova, itd. Ali, jedina alternativa na političkom tržištu u tom trenutku bila je levica, što je izgledalo još gore. Prema tome, čoveku nije preostalo ništa drugo, nego da začepi nos i glasa za one koji su već bili na vlasti.

U to vreme, iako je izazvao prilično burne polemike, taj poziv je imao nekog uspeha i čak bi se moglo reći da je bio hit dana. To ne treba da nas čudi. U osnovi, argument koji je taj novinar upotrebio počivao je na toliko puta proverenom, uslovnom društvenom refleksi: na logici manjeg zla, koja rukovodi svakodnevnim izborom većine ljudi. Suočen sa životnim činjenicama, zdrav razum je uvek tako hitar kada treba da nas podseti kako između jednako odbojnih alternativa uvek treba da izaberemo onu koja će imati najmanje neprijatne posledice.

Zar možemo da osporimo da se ceo naš život svodi na dugu i iscrpljujuću potragu za manjim zlom? Da se opredeljivanje za nešto dobro – ne u nekom apsolutnom smislu, već prosto onako kako svako od nas to vidi – unapred odbacuje? Naše celokupno iskustvo, kao i iskustvo prethodnih generacija, uči nas da je život umeće najteže od svih, a da najsmelij snovi mogu imati samo tragičan ishod: žrtve budilnika, u odjavnoj špici nekog filma, na poslednjoj stranici

neke knjige... „To je tako oduvek“, govore nam kroz uzdah, sve dok ne poverujemo da će tako zauvek i ostati.

Naravno, ništa od svega toga ne sprečava nas da shvatimo koliko je štetno sve ono s čime se suočavamo. A ipak dobro znamo kako da izaberemo zlo. Ono što nam nedostaje – a što nam nedostaje zato što nam je oduzeto – nije toliko sposobnost da vrednujemo svet u kojem živimo i sve strahote koje nam on baca u lice, koliko sposobnost da idemo dalje od ponuđenih mogućnosti. Ili da to makar pokušamo.

I tako, pod većitim izgovorom da možemo izgubiti sve ako nismo zadovoljni sa onim što već imamo, vijugamo kroz život pod zastavom stalnog samoodricanja. Naš svakodnevni život, sa svim svojim nepromišljenostima, pruža nam obilje primera za to. Kako nas, iskreno govoreći, može da kaže kako uživa u životu, da je njime zadovoljno? Da je zadovoljno svojim poslom, tim satima proćerdanim bez svrhe, bez zadovoljstva, bez kraja? A opet, suočeni s baukom nezaposlenosti, brzo prihvatamo bedu najamnog rada, da bismo izbegli bedu života bez ikakve nadnice. Kako objasniti sklonost tolikog broja mladih ljudi da produže studije koliko god je to moguće, osim kao odbijanje da se zakorači u svet odraslih, što znači kraj ionako već nesigurnoj slobodi. Šta nam tek ostaje da kažemo o ljubavi, toj grčevitoj potrazi za voljenom osobom, koja se najčešće svodi na parodiju iste, gde u želji da samo ublažimo osećanje usamljenosti radije produžavamo već istrošene veze? Siromašni u zadovoljstvima i čaroliji, sve što nam dani koje provodimo na ovoj planeti pružaju jeste dosada većitog ponavljanja istog.

Uprkos stalnim pokušajima da se umanje ili prikriju povrede koje nam nanosi sadašnji društveni sistem, mi ih ipak vidimo, i to sve. Znamo sve o životu u svetu koji nas uništava. Ali, da bismo neka-ko podneli ono što je nepodnošljivo i tako ga učinili prihvatljivim, dovoljno je da ga racionalizujemo, opravdamo istorijskim razlozima i podupremo neumoljivom logikom, pred kojom naša svest sitnog računovođe može samo da kapitulira. Da bi se odsustvo života i njegova prostačka zamena za puko preživljavanje i sve njegove

nje društveno uslovljene navike da se život samo održava umesto živi, znači dovesti u pitanje čitavu stvarnost i sve njene „nužnosti“, koje iz nje isisavaju svaki smisao. Ni Utopije nisu imune na ovu logiku, koja je u mnogim revolucijama obuzdavala gnev pobunjenih ljudi. Kada je taj gnev pretio da sa lice zemlje jednom za svagda zbrise njihove neprijatelje, tu bi se uvek našao neki malo realniji revolucionar koji bi nastojao da pobunjenike usmeri ka „razumnijim“ zahtevima. Čak i oni koji su hteli da iz korena promene ovaj svet, na kraju bi se uplašili da ne izgube sve. Čak i kada tu ne bi bilo ničeg što bi im stvarno pripadalo.

Dominik (Dominique) Misesin, 1999.

da kada je čaša puna jedna kap može biti dovoljna da je prelije? Od časa kada odustanemo od toga da kapitalizam, kao totalitet zajednički svim varijetetima političke regulacije, dovodemo u pitanje, ograničavajući se samo na puko poređenje različitih tehnika eksploatacije, „zlo“ je zagarantovano... Umesto da se upitamo da li su nam uopšte potrebne gazde, mi se zamajavamo oko toga koji gazda bude manje. Na taj način svaki nemir, svaka tenzija, svako stremljenje ka slobodi svodi se na svoju senku; umesto da napadamo zla koje nas satiru, mi ih opisujemo samo kao incidente svojstvene sistemu.

Onima koji su na svojoj koži osetili neko zlo, nije do šale. Što više odmičemo tim putem, sve više nas uveravaju kako ono ka čemu idemo nikako ne može biti gore od onoga kroz šta smo prošli, da će nova, ali uvek nasilna politika – koja stalno teži nekakvom napretku – blokirati one još konzervativnije trendove i da se nakon svega što smo propatili sada konačno nalazimo na pravom putu. Od jednog manjeg zla do drugog, armija reformista koja upravlja ovim društvom vodi nas iz rata u rat, iz katastrofe u katastrofu, od jednog odricanja do drugog. I zato što pristajemo na tu pogubnu, bednu računicu, kao i na potčinjavanje državi, stalno vagajući koje je od neka dva zla manje, može nam se dogoditi na tu istu vagu jednog dana stavimo i svoj život: možda nam se učini da je bolje crći odmah, nego se i dalje vući po zemlji. Može biti da je upravo to ona misao koja na kraju povuče okidač. Ako stalno držimo zapašeni nos, samo zato da bismo glasali u tuđu korist, na kraju ćemo prestati da dišemo.

Kao što smo videli, upražnjavanje logike manjeg zla nije mnogo zahtevno. Teškoće nastupaju od trenutka kada se izađe iz tog kruga, u času kada se on razbije. Sve što treba da uradimo je da afirmišemo stav po kome je od izbora između dva zla gore jedino izabrati bilo koje od njih. I to je to: evo ih, već su na vratima. Kada je neko neprijatelj svake partije, svakog rata, svih kapitalista, svakog uništavanja prirode, taj na sebe navlači svu sumnju vlasti. I tu, u stvari, počinje pobuna. Odbijanje politike manjeg zla, odbaciva-

užase – dosadu godina provedenih pod teretom obaveza, nasilno potiskivanje ljubavi i strasti, prerano starenje čula, učenjenost poslom, ekološko pustošenje i najrazličitiji oblici samoponižavanja – lakše podneli, šta ima bolje nego da se cela ta situacija relativizuje poređenjem sa situacijom onih koji žive pod teretom još veće strepnje i nasilja? Ima li efikasnijeg sredstva od poređenja sa nečim što je još gore?

Naravno, pogrešno je verovati da se logika manjeg zla ograničava samo na regulisanje naših svakodnevnih, kućnih poslova. Ona pre svega reguliše i upravlja celinom društvenog života, čega je naš novinar bio itekako svestan. U stvari, svako ljudsko društvo bilo je manjkavo. Bez obzira na razlike u idejama, svako je nekada sanjao o životu u društvu drugačijem od ovog: u svetu s više predstavničke demokratije, ekonomski još slobodnijem od mešanja države, pre „federalizovanom“ nego centralizovanom, o naciji bez stranaca i tako redom, sve do onih najekstremnijih aspiracija.

Ali, želja da se snovi ostvare vodi ka akciji, jer jedino akcija može da promeni svet, da ga učini sličnim snu. Akcija: za duh, to su trube jerihonske. Ni jedan drugi imperativ ne deluje na duh tako snažno, nagoneći na neodložno i bezuslovno delovanje. Ali, svakome ko krene tim putem stvarnost ubrzo počinje da uzvraća na čudan i neočekivan način. Posvećenik brzo počinje da uči da se jedina delotvorna akcija ograničava na svedene, mutne i tugaljive snove. Ne samo da one velike utopije ostaju van našeg domašaja, nego se i sasvim skromni ciljevi pokazuju kao jedva ostvarivi. Uskoro, onaj ko je hteo da promeni svet u skladu sa svojim željama, uviđa da je sve što može da učini nešto sasvim suprotno: da promeni svoj san, prilagođavajući ga neposrednoj realnosti ovog sveta. U nastojanju da postigne makar nešto, čovek počinje da sve više potiskuje san. I tako, posle prvog samoodricanja, koje zahteva produktivna akcija, ubrzo sledi prilagođavanje sna razmerama postojećeg. Tako na kraju dolazimo do saznanja da je epoha u kojoj živimo doba kompromisa, polovičnih rezultata, zapašenih noseva. Ili, u dve reči, manjeg zla.

Ako pažljivo razmotrimo taj problem, čini se da se da koncept reforme, za koji danas svi glasaju, predstavlja krajnji izraz politike manjeg zla. On se dalje ispoljava kao krajnje razborit oblik ponašanja – uvek otvoren za dalje prilagođavanje i stalnu proveru svoje prihvatljivosti – koje se izvodi sa obazrivošću dostojnom najprefinjenije diplomatije. Nastojanje da se izbegne svako talasanje je tako snažno da kada do njega ipak dođe, usled nekih nepovoljnih okolnosti, to se odmah opravdava kao pokušaj da se izbegne još veće zlo. Zar prošlog leta nismo imali rat koji je bio opravdavan kao manje zlo u poređenju s divljačkim „etničkim čišćenjem“, na isti način kao što je pre pedeset godina bacanje atomskih bombi na Hirošimu i Nagasaki bilo opravdavano kao manje zlo u poređenju sa daljim produžavanjem svetskog rata? I to uprkos svečanoj obavezi, koju su sve vlade ovog sveta preuzele, da će se u rešavanju konflikata uzdržavati od upotrebe sile.

Kako da ne! Danas čak i vladajuća klasa priznaje da u sadašnjem društvenom poretku ima osnova za kritiku, za šta je inače sama odgovorna. Njeni glasnogovornici ponekad su čak među prvima kada treba osuditi diskriminatorску prirodu zakona tržišta, totalitarizam „vladajuće misli“, zloupotrebe liberalizma, itd. Čak i za njih to predstavlja zlo. Ali, to je neizbežno zlo. Najviše što tu možemo da učinimo jeste da ublažimo njegove posledice.

Zlo o kojem je reč i kojeg se nećemo rešiti – s tim treba da budemo načisto – jeste društveni poredak zasnovan na profitu, na novcu, na svodenju ljudi na stvari, na moći i državi kao nužnom sredstvu prinude. Tek kada se kapitalizam ustalio i pokazao sve svoje posledice, postalo je moguće da se iza scene politički eksperti upitaju koji bi oblik kapitalizma, kao manje zlo, trebalo podržati. Danas prevagu odnosi demokratski sistem, za koji je, ne sasvim nesmotreno, rečeno da predstavlja „najmanje loš od svih poznatih političkih sistema“. Jasno je zašto za zapadnjački zdrav razum taj sistem ima prednost nad fašizmom i staljinizmom. Pored toga, laž tog sistema počiva na (navodnoj) participaciji građanstva u vođenju javnih poslova, što zvuči skoro savršeno. U tim okvirima ljude

je onda relativno lako ubediti da su „pravednija država“, „pravednija distribucija dobara“ i „racionalno korišćenje prirodnih resursa“ jedine mogućnosti kojima raspolažemo u rešavanju problema moderne civilizacije.

Ali, ako se to prihvati, previđa se samo jedna sitnica – upravo ona koja suštinski povezuje sve ponuđene alternative. Sve one podrazumevaju dalje postojanje novca, razmene, klasa, moći. Zaboravlja se da je opredeljivanje za neko zlo, makar to bilo i „manje zlo“, najbolji način da se ono produži. Da se još jednom pozovemo na gornji primer: jedna „pravednija“ država odlučuje da bombarduje celu jednu zemlju zato da bi odvrtila jednu „zlu“ državu od operacije etničkog čišćenja koju ova sprovodi unutar svojih granica. Nema svrhe sporiti se oko toga da li između tih država zaista ima neke razlike, ali na taj način samo se daje za pravo državi, kao takvoj, da nesmetano sprovodi svoju logiku, poigravajući se sa sudbinama hiljada ljudi izloženih masakru i bombama. Slično tome, „bolja distribucija dobara“ trebalo bi da izbegne koncentrisanje plodova rada velikog broja ljudi u rukama nekolicine. Ali, šta to stvarno znači? Ukratko, nož kojim gospodari ovog sveta seku kolač možda će se promeniti i možda će još nekome biti dopušteno da zauzme mesto za trpezom. Ostatak čovečanstva i dalje će morati da se zadovolji mrvicama. Najzad, ko bi se usudio da porekne da eksploatacija prirode nije izazvala bezbrojne ekološke katastrofe? Nije potrebno biti stručnjak u toj oblasti da bi se shvatilo da zagovaranje jedne „racionalnije“ eksploatacije neće sprečiti nove katastrofe, već samo učiniti da se i one prikažu kao „racionalne“. Ali, može li se uopšte govoriti o „racionalnim“ ekološkim katastrofama? I na osnovu kojih parametara?

Mali rat je bolji od velikog rata; biti milijarder je bolje nego biti milioner; ograničena katastrofa bolja je od opšte katastrofe. Kako to da ne uviđamo da će na ovaj način društveni, politički i ekonomski uslovi, koji izazivaju ratove, akumulaciju privilegija i neprestano izbijanje katastrofa, samo nastaviti da se obnavljaju? Kako to da ne uviđamo da takva politika ne nudi čak ni minimum praktičnosti;